

Milica BERBEROVIĆ

PALME NA PODRUČJU HERCEG NOVOG

Ključne riječi: Herceg Novi, porodica palmi Arecaeae, rod Phoenix, rod Washingtonia, rod Trachycarpus, rod Chamaerops, rod Brachea, rod Sabal, rod Livistona, rod Butia, rod Archontophoenix

UVOD

Današnji kulturni pejzaž Herceg Novog nemoguće je zamisliti bez prisustva palmi koje daju jednu posebnu karakteristiku gradu.

Palme se gaje, čini se, oduvijek na ovim prostorima, omiljeni su i neizbježan element svakog manjeg ili većeg slobodnog prostora. Nalaze se na zelenim i slobodnim površinama svih kategorija, na trgovima, parkovima, duž saobraćajnica, u privatnim vrtovima,... Gajenje palmi nosi sa sobom potrebu poznavanja njihovih osobina i načina održavanja, nalaženje odgovarajućeg mjesta za sadnju, itd...

METODOLOGIJA

Prije svega, istraživanje je počelo od upoznavanja sa karakteristikama familije palmi i njenih predstavnika na teritoriji opštine Herceg Novi, njihovom morfologijom, fiziologijom, itd. Podaci o vrstama palmi i njihovim osobinama najvećim djelom su preuzeti sa sajtova www.en.wikipedia.org/wiki/Palm_tree i www.floridata.com a u manjem obimu sa nekih drugih sajtova i iz pisane literature, jer daju obimnije opise vrsta palmi nego što se može naći u literaturi koja je štampana na našem jeziku (a do koje je autor došao u toku istraživanja).

Fotografije su snimljene u Herceg Novom od strane autora.

CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Svrha ovog rada je upoznavanje sa vrstama palmi koje rastu na teritoriji opštine Herceg Novi a koje mogu da se koriste u ozelenjavanju ne samo

u Herceg Novom već i na širem području, sličnih klimatskih osobina. Poznavanje njihovih karakteristika i načina njihovog redovnog održavanja trebalo bi da spriječi dalje greške prilikom njihove upotrebe na zelenim površinama kao jednog od elemenata ozelenjavanja prostora različitih kategorija i namjene. Npr: *Phoenix* vrste nisu pogodne za male prostore zbog veličine i visine koje dostižu. Takođe je važno ne saditi ih u blizini objekata jer mogu nepovoljno uticati na podzemne instalacije ili temelje objekta. Sve vrste palmi posjeduju manje ili veće bodlje te se ne preporučuju za korištenje na površinama oko škola i vrtića....

Palme Phoenix canariensis u parku nekadašnjeg hotela „Boka“

PORODICA ARECACEAE – PALME

Arecaceae ili porodica palmi je porodica cvjetnica koje pripadaju monokotiledonim biljkama reda Arecales. U svijetu je poznato 202 roda ove familije sa oko 2600 vrsta, koje žive u tropskim ili suptropskim klimatima. Palme se prepoznaju po velikim, širokim zimzelenim listovima smještenim na vrhu nerazgranatog debla. Ipak, postoje izuzeci od ovog pravila. Palme pokazuju velike različitosti u njihovim fizičkim karakteristikama. Takođe, kao što pokazuju različitosti u morfologiji, isto tako palme nastanjuju veoma različite tipove staništa unutar njihovog areala, od kišnih šuma do pustinja.

Palme spadaju u najpoznatije i najšire kultivisane biljke. One su imale važnu ulogu za ljude kroz historiju. Mnogi proizvodi za svakodnevnu upotrebu kao i prehrambeni proizvodi potiču od palmi a takođe se široko koriste u ozelenjavanju zbog svog egzotičnog izgleda, što ih čini jednim od ekonomski najvažnijih biljaka. U mnogim kulturama, palme su bile simboli pobjede, mira i plodnosti. Danas, palme su popularni simbol za tropske krajeve i odmore.

RASPROSTRANJENOST

Palme su uglavnom rasprostranjene u tropskim i suptropskim krajevima u cijelom svijetu i prisutne su u svim tipovima staništa u tropima. Raznolikost je najveća u vlažnim, nizinskim tropskim šumama, posebno u ekološkim „hotspot“-ovima kao što je Madagaskar, koji ima više endemskih biljaka nego cijeli afrički kontinent. Kolumbija ima najveći broj vrsta palmi u jednoj zemlji.

Procijenjeno je da samo 130 vrsta raste prirodno van tropa, najviše u suptropima. Najsjevernija tačka prirodnog areala palmi dostiže *Chamaerops humilis* na 44° sjeverne geografske širine u južnoj Francuskoj, gdje je lokalna mediteranska klima blaža nego drugdje dalje na sjever. Najjužnija tačka areala za palme *Rhopalostylis sapida* takođe na 44° južne geografske širine na Katamskim ostrvima gdje okeanska klima ima sličan toplotni efekat (http://en.wikipedia.org/wiki/Palm_tree).

Palme nastanjuju različita staništa. Više od dvije trećine palmi živi u tropskim šumama gdje neke vrste dostižu visinu dovoljnu da učestvuju u formiranju najvišeg sprata drveća, dok su druge niže palme prilagođene uslovima hladovine u podsloju. Neke vrste formiraju čiste sastojine u područjima sa slabom drenažom ili redovnim plavljenjem, dok druge žive u tropskim planinama preko 1000m nadmorske visine. Palme takođe žive u čestarima ili pašnjacima najčešće vezanim za izvore vode kao i u pustinjskim oazama. Neke palme su prilagođene ekstremno bazičnim krečnjačkim zemljištima, dok su druge prilagođene veoma kiselim serpentinskim zemljištima.

MORFOLOGIJA

Palme imaju uspravno, nerazgranato stablo i u rijetkim slučajevima grananja stabla imaju dihotomno grananje ili puzajući habitus kao puzavice ili liane. Imaju velike zimzelene listove koji mogu biti lepezasti ili perasti i spiralno su raspoređeni na vrhu stabla. Cvjetovi su u velikim pazušnim cvastima koje su zaodjenute naročitim pripercima – spatha koji postaju drvenasti u toku zrijevanja. Cvjetovi su mnogobrojni, uglavnom bijeli, jednopolni i dvopol-

ni, biljke su nekad dvodome. Prašnika je 3,6 ili 9, plodnik je nadcvtetan i sastoji se iz 3 srasla plodna listića. Stubić ima 3 žiga. Plod je jednosjemena koštunica, orašica ili bobica, a neki rodovi mogu imati i više sjemenki u plodu.

Arecaceae se ističu kao porodica čiji članovi imaju najveće sjeme, najduže cvasti, kao i najvisočije individue kod monokotiledonih biljaka. *Lodoicea maldivica* ima najveće sjeme od svih biljaka, 40-50 cm u prečniku i težine 15-30 kg svako. *Raphia spp.* ima lišće dugačko do 25 m i 3 m široko, što su najveći listovi bilo koje biljne vrste. *Coripha* vrste imaju najveću cvast od svih biljaka, do 7,5m visine i sadrži milione malih cvjetova. *Ceroxylon quin-diense*, Kolumbijsko nacionalno drvo, je najvisočija monokotiledona biljka, dostiže visinu od 70m (http://en.wikipedia.org/wiki/Palm_tree).

UPOTREBA

Ljudi su koristili palme i njene proizvode od najstarijih vremena počevši od uzgajanja urmi u Mesopotamiji i na području cijelog Bliskog istoka prije 5000 godina i više. Na iskopinama u Mesopotamiji pronađeni su ostaci stabala palmi, jame za skladištenje urmi i dr. Urme su imale ogroman uticaj na istoriju i život Bliskog istoka (može se ići tako daleko da se kaže da ne bi bilo ekspanzije ljudske rase u vrele i bezvodne dijelove starog svijeta da nije bilo urme). Urme ne samo da su bile koncentrovana energetska hrana koja se lako čuvala i nosila na dugim putovanjima kroz pustinje, takođe su stabla stvarala i dobru zaštitu od sunca i pustinjskih vjetrova. Od stabla urmi su se proizvodili razni predmeti za svakodnevnu upotrebu kao i alatke za poljoprivredu. Praktično je svaki dio palme imao korisnu upotrebu.

Arecaceae danas imaju veliku ekonomsku vrijednost, uključujući proizvodnju kokosa, ulja, urmi, ratana, rafije,....

SIMBOLIKA

Palmino lišće je bio simbol pobjede i trijumfa u predhrišćanskim vremenima. Rimljani su nagrađivali šampione na igrama i proslavljali vojne uspjehe sa palminim lišćem. Jevreji su takođe imali sličnu tradiciju nošenja plaminih listova tokom prazničnih proslava.

U ranom hrišćanstvu palmin list je simbolizovao pobjedu vjere nad neprijateljima duše, kao što je hrišćanski praznik Cvjetna nedelja koji proslavlja trijumfalni ulazak Isusa u Jerusalim. Tokom praznika se okupljenim vjernicima dijele krstovi napravljeni od palminog lišća. U hrišćanskoj umjetnosti, sveci su prikazivani sa palminom granom u ruci kao simbolom pobjede duha nad tijelom i rasprostranjeno je vjerovanje da slika palme na grobu znači da je svetac sahranjen u tom grobu.

U judaizmu palma simboliše mir i blagostanje. Palma takođe može da simbolizuje drvo života u kabali. Sveto drvo u Asirskoj mitologiji je palma što simboliše Ištar koja povezuje nebo –kruna stabla i zemlju - korijen stabla.

Muhamed je rekao da je sagradio dom od palme, pa palma simbolizuje odmor i gostoprimstvo u mnogim kulturama Bliskog istoka. U Staroj Grčkoj stablo palme je bio sveti znak Apolona jer se rodio ispod jedne palme na Delosu. U staroj Mesopotamiji palma je bila simbol plodnosti. Mesopotamijska boginja Inana, koja je učestvovala u svetim bračnim ritualima, smatrana je za onu koja omogućava obilje plodova urmi.

Danas palme, naročito kokos palma, predstavlja simbol za stereotipni tropski ostrvski raj, za putovanja.

PALME NA PODRUČJU HERCEG NOVOG

U Evropi su se palme raširile u Mediteranskim zemljama. Najčešće se mogu vidjeti palme vrste *Phoenix canariensis*, *Washingtonia filifera*, *Trachycarpus excelsa* i *Chamaerops humilis*, koje su se prilagodile klimatskim uslovima, a jedina palma čiji je prirodni areal u južnoj Evropi je *Chamaerops humilis* - niska žumara.

Palme su se široko koristile u ozelenjavanju, može se reći oduvijek, tako da se mogu vidjeti palme u istorijskim vrtovima Italije, Francuske, Španije. Po ugledu na njih, i na Jadranskom primorju su se koristile palme, u početku zbog koristi (urme) i kao uspomena sa putovanja pomoraca u tropske krajeve, a kasnije kao dekorativni element u urbanim prostorima.

O „dolasku“ palme na prostore Jadranskog primorja postoje mnoge teorije: od toga da su prve palme donijeli pomorci koji su plovili svim svjetskim morima kao uspomenu na daleke krajeve koje su vidjeli; zatim da su prve palme donijeli Turci u toku svojih osvajanja i vladavine ovim prostorima. Pošto ne postoji arhivska građa koja bi potvrdila ili pobila neke od ovih teorija, možemo samo utvrditi da su se neke vrste palmi izuzetno dobro aklimatizovale na uslove sredine koje vladaju na ovim prostorima, te su danas nerazdvojivi dio pejzaža jadranskog primorja.

Prvi pisani zapis o palmi na Jadranskoj obali je Serafim Razzi, pisac djela „Povijest Dubrovnika“ koji je od 1581. do 1589. godine živio u dominikanskom samostanu kod Gruža u Dubrovniku u čijem dvorištu je, u to vrijeme, rasla palma¹. Od tog vremena u svim opisima gradova na Jadranskoj obali pominju se palme kao izuzetni prostorni elementi.

1 Ante Sterniša. *Egzotično bilje kao kulturno-istorijska vrijednost*, I dio, Naš list br 46, str. 8, jun 1982.

Palme u Herceg Novom se pominju već u XVII vijeku u zapisima turskog putopisca Evlije Čelebije koji u jednom od tekstova navodi da :“ *u Donjem gradu, pred kućom Zekrija –age nalazi se jedno visoko drvo datule koje se diže nebu pod oblake. U varoši, na obali potoka Tople kod kuće Hadži-Hasan-Age nalazi se jedno divno drvo datule, samo mi nije poznato daje li neki plod.*“²

Viktor Bartolomeo Đonović, apotekar iz Herceg Novog u svojoj brošuri o Herceg Novom, koja je štampana između 1907. i 1908. godine navodi da je „*naspram crkve (na Topli) u bašti nalazi se visoka datulova palma. Bila je zasađena prije oko 170 godina ali nije imala ploda. Prije nekoliko godina bura je oborila.*“ Isti autor, opisujući Zeleniku, mjesto istočno od Herceg Novog, navodi da je ovdje zelenilo bujno kao na Toploj, te da se tu nalaze čempresi, palme, cedrovi, smokve i ruže.³

Palme na zelenim površinama hotela „Plaža“ u Herceg Novom

2 Tomislav Grgurević: *(Puto)pisci o Boki*, SIZ za turizam – Kotor, Kotor, 1989.

3 A. Sterniša: *Egzotično bilje kao kulturno-istorijska vrijednost*, II dio, Naš list br.47-48, str 8, jul-avgust 1982,

U knjizi „Flora i vegetacija hercegnovskog područja“ D. Popovića i A. Sterniša (1971) pominju se slijedeće vrste: *Phoenix dactylifera*, *Phoenix canariensis*, *Washingtonia filifera*, *Washingtonia robusta*, *Chamaerops humilis*, *Trachycarpus excelsa*, *Brahea roezlii*, *Cocos australis*, *Sabal palmetto*, *Livistona chinensis*. Najveći dio opisanih vrsta i primjeraka se i danas nalaze na zelenim površinama grada.

U istoj knjizi, pod nazivom *Cocos australis* daje se opis koji ne odgovara primjerku na terenu. Autori navode da: „Neposredno ispred južne fasade hotelske zgrade rastu dva lijepo razvijena primjerka vrste *Cocos australis* Mart., kokos palma. Porijeklom je iz Brazila. Stablo je visine 3-4m. Na vrhu mu se razvijaju perasti, zelenkasto-pepeljasti listovi koji se povijaju prema osovini. Plodovi, u grozdovima, okrugli su, tamnosmeđi i jestivi.“⁴ Međutim, plodovi palme koja se nalazi na toj lokaciji su jasno žuti.

Istraživanja na Internetu vrste *Cocos australis*, pokazuju veliku raznolikost. Na sajtu www.floridata.com ne postoji vrsta pod imenom *Cocos australis*. Sajt www.toptropicals.com navodi ovo ime kao sinonim za *Syagrus romanzoffiana* uz još nekoliko sinonima (*Syagrus romanzoffianum*, *Cocos plumosa*, *Arecastrum romanzoffianum*), međutim i na prvi pogled, deblo *Syagrus romanzoffiana* je usko, glatko sa prstenastim ožiljcima starih listova, što nije slučaj sa primjercima koji se nalaze u parku „Boke“. Iste informacije se nalaze na sajtu www.specimenpalms.com.

Prema opisima palmi koje se javljaju u klimatskim zonama 9-11, a i na osnovu uvida u rasadničku ponudu u okolini, ovi primjerci najviše liče na vrstu *Butia capitata*.

Dalja istraživanja vode u sve veću zbrku i nesigurnost povodom tačne determinacije ove vrste. Stoga, dalja istraživanja problematike determinacije vrste ovih primjeraka treba prepustiti stručnjacima iz oblasti sistematike.

Širenju i opstanku palmi na ovim prostorima doprinjela je blaga suprotropska klima koja vlada na ovom području. Ona se karakteriše blagim, kišovitim zimama i dugim, toplim ljetima. Srednja godišnja temperatura iznosi 16°C, veoma rijetko zimske temperature budu ispod 0° C.

Početak vijeka u Herceg Novom su postojali rasadnici palmi u blizini crkve Sv. Antuna i na Savini (vlasništvo porodice Oliva) koji su snabdijevali ukrasnim biljem cijelu Boku Kotorsku pa i šire. Nešto kasnije je porodica Marsić na dva lokaliteta imala svoje manje rasadnike. Nakon Drugog svjetskog rata na lokalitetu na Savini, u blizini Vojne bolnice, formirano je poljoprivredno gazdinstvo koje je postepeno preraslo u rasadnik Komunalnog preduzeća. Tokom sedamdesetih i osamdesetih postojao je rasadnik pri PKB-u u

4 D. Popović, A. Sterniša: *Flora i vegetacija hercegnovskog područja*, SO Herceg Novi, Turistički savez Boke Kotorske, Herceg Novi, 1971.

Sutorini. Danas, nažalost, ne postoji nijedan veći rasadnik na teritoriji opštine Herceg Novi. Postoje samo preduzeća koja se bave uvozom iz država iz okruženja i to najviše iz Italije i Hrvatske, a proizvodnjom palmi se bavi niz manjih proizvođača, i to više kao hobi i dodatno zanimanje.

Međutim, nisu samo rasadnici bili ti koji su uticali na širenje palmi na ovom području. Mnogi bogati trgovci, brodovlasnici, pomorci donosili su palme iz raznih krajeva svijeta. Nije bio rijedak slučaj da više njih zakupi brod i otputuje u neki grad na Italijanskoj ili Francuskoj obali da bi nabavili namještaj za svoje vile ali i sadnice za svoje vrtove. Takva priča vezana je za gradnju kuća Spalatin i Berberović, koji su zajedno otputovali u Trst i donijeli mnoge sadnice koje do tada nisu vidane u ovim krajevima, među kojima i neke palme. Mnoge od njih se nisu održale ali ostale su upamćene.

Postoji niz usmenih svjedočenja o raznim palmama na teritoriji opštine. Govori se o palmama koje su se nalazile na različitim lokacijama u gradu, palmama koje su se srušile pod jakim vjetrom, palmama koje i danas imaju oštećenja. Jedna od takvih priča je o palmi *Phoenix canariensis* u starom dijelu urbanog jezgra Herceg Novog koji ima otvor kroz deblo, duž čitavog prečnika debla, za koji se tvrdi da je kroz palmu prošla granata tokom 1944 godine, kad su se Njemački vojnici povlačili i sa poluostrva Luštica granatirali grad. Palma je i dan danas vitalna, dostigla je visinu od 14m, a oštećenje još uvijek postoji.⁵

U savremenom Herceg Novom može se naći nekoliko vrsta palmi a najčešće *Phoenix canariensis*, *Washingtonia filifera*, *Trachycarpus excelsa* i *Chamaerops humilis*, što pokazuje da su se one najbolje aklimatizovale na date klimatske uslove i pokazuju izuzetnu otpornost na negativne uticaje. Pojedinačni primjerci *Brahea armata*, *Butia capitata*, *Cocos australis*, *Washingtonia robusta*, *Sabal palmetto*, *Phoenix roebellenii*, *Livistona chinensis*, *Phoenix reclinata*, *Archontophoenix cunninghamiana*, mogu se naći na zelenim površinama raznih kategorija, a najčešće u privatnim vrtovima.

Tačan broj palmi na teritoriji opštine nije poznat. Takav podatak bi mogao da se dobije planiranom izradom katastra zelenih površina koja bi obuhvatila zelene površine svih kategorija kao i popis svih drvenastih biljnih vrsta i palmi prsnog prečnika većeg od 15 cm (ili prema dogovoru) i rijetkih i egzotičnih vrsta žbunja, perena, Podaci Javnog Komunalno-stambenog preduzeća govore o oko 200 primjeraka palmi samo na javnim površinama, o kojima vodi računa ovo preduzeće. Broj palmi na zelenim površinama drugih kategorija, oko raznih hotela, Instituta „Dr. Simo Milošević“, Vojne bolnice i u privatnim vrtovima, je mnogo veći ali do sada nije utvrđen.

5 S. Beloica: *Palma kao feniks*, „Boka“, br. 409, str 8, 15.II 1989.

Odlukom o održavanju i proširenju zelenih površina iz 1995. godine strogo je zabranjeno uništavanje i sječenje drvenastih biljaka, a naročito palmi, što je jedan od načina njihove zaštite i održavanja prepoznatljive slike grada. Međutim, odluka kao takva dovodi do drugih problema koji se odnose na održavanje i redovno orezivanje palmi. Palme su sve starije i sve više, i njihovo redovno orezivanje postaje sve riskantnije i samim tim sve skuplje. Mnoge palme su posađene ili same iznikle na mjestima koja su nepristupačna i koja otežavaju radove.

ROD *PHOENIX*

Phoenix canariensis Chabaud – kanarska datula, canary island date palm,

Masivne i impozantne, ove palme su centralne tačke svakog prostora gdje god se nalaze.

Njihova visina dostiže 15-18 m, deblo je glomazno sa interesantnim ožiljcima od starih listova u obliku dijamanta. Masivno stablo nosi široku krunu od preko 50 velikih lučno savijenih perastih listova, dugačkih do 3-5m, sa debelom drškom kojom se drže za deblo. Na donjem dijelu lisne drške nalaze se čvrste i oštre bodlje čija dužina može biti i do 20 cm. Cvjetovi su u grozdastim, razgranatim cvastima. Pojedinačni plod je jajasta koštunica, žute do narandžaste boje, a mogu se naći i primjerci sa crvenom bojom ploda.

Phoenix canariensis
u parku bivšeg hotela „Boka“

Ove palme veoma sporo rastu kad su mlade. Kad deblo dostigne pun prečnik, rast se ubrzava. Od 15. godine života za jedan vegetacioni period mogu da obrazuju 20 listova, a dužina života svakog lista je 3 godine (E. Vukićević „Dekoratívna dendrologija“). Listovi sa debelim lisnim osnovama su teški, i ako se ne uklone na vrijeme, postaju opasni za prolaznike, naročito na javim površinama. Razmnožava se sjemenom koje je veoma klijavo te se oko jedne palme, ukoliko se prilikom orezivanja ne ukloni sjeme, može naći mnoštvo mladica.

U Herceg Novom ova palma se potpuno odomaćila, mnogobrojni su primjerci ove palme na cijeloj teritoriji opštine. Naročito se ističe skupina ovih palmi u parku nekadašnjeg hotela „Boka“ zasađenih početkom 20 vijeka, od kojih su neke dostigle visinu od 14 m.

Vrlo često se sadila ne samo zbog dekorativnog efekta, već i stoga što posjeduje snažan korijenov sistem, te je vezivala zemljište. Čitav Stari grad u Herceg Novom i njegova okolina je na strmom terenu i bilo je važno zaštititi zemljište od erozije i klizanja.

***Phoenix dactylifera L.* – prava datula, date palm**

Pod terminom „prava“ datula podrazumijeva se palma od koje se dobija ukusan plod - urma.

Ova palma ima više razgranato deblo, ali se u kulturama ostavlja samo jedno deblo. Ovako oblikovano stablo može dostići visinu od 45 m. Široko sivo deblo je išarano ožiljcima od starih listova i dostiže do 40 cm u prečniku. Široki zelenkasto ili plavičasto sivi, perasti listovi su 5,5-6,1m dugački i 0,6m

Phoenix dactylifera pored crkve Sv. Spasa na Toploj

široki. Razmješteni su u krošnji koja je širine do 12m. Listići su 0,3-0,6m dugački i razmješteni u V- oblik duž lisne drške. Listići blizu osnove lista su modificirani u oštre 7,6-10,2 cm bodlje.

Cvasti se pojavljuju između listova u proljeće. Muški i ženski cvjetovi rastu na odvojenim biljkama. Jedino ženske biljke proizvode plod i to samo ako je muška biljka u blizini. Datule se ne formiraju u hladnijim klimatima. Kad se gaje u vlažnim tropskim klimatima (napr Florida), plodovi nisu dobrog kvaliteta, često otpadnu sa stabla prije sazrijevanja.

Plod je žuto narandžasta koštunica, zvana „datula“, 3,8 cm dužine. Sastoji se od širokog, zašiljenog sjemena okruženog mesnatim, slatkim omotačem.

U Herceg Novom primjerci prave datule se nalaze na nekoliko lokacija: u bašti Zavičajnog muzeja, pored crkve Sv. Spasa na Toploj, pored stambenih objekata u ulici Njegoševoj (preko puta „Dva lava“), i u nekim privatnim vrtovima. Primjerci su visine od 6-15m, prsnog prečnika 120-150cm i na njima se pojave plodovi ali nikad ne sazru. Postoje zapisi o postojanju ove palme na još nekim lokacijama u gradu, ali tih primjeraka više nema, uglavnom su oštećeni od jakog vjetra.

Phoenix roebelenii O'Brien – Pigmy Date Palm

Izuzetna mala palma, omiljeni element u ozelenjavanju u odgovarajućim klimatskim zonama. Takođe je popularna kao saksijska vrsta.

Phoenix roebelenii u parku kod Sv. Antuna

Raste sporo i dostiže visinu od 2.4-3.1m. Deblo je prekriveno osnovama starih listova a na vrhu debbla se nalaze svijetlozeleni perasti listovi čija dužina dostiže 1,2m. Pojedinačni nježni listići raspoređeni su uredno duž gornje dužine blago savijene lisne drške, što biljci daje vrlo graciozan izgled. Najniži listići su modifikovani u oštre bodlje 5-8cm dužine.

Bjeličasti cvjetovi su na kratkim 0,3m cvastima. Plod je mala, crna koštunica na ženskim primjercima (muški cvjetovi se javljaju na posebnim biljkama). Kada su posađene u grupi, debbla teže da se odvoje jedni od drugih, što se manifestuje blagim izvijanjem biljaka od centra grupe što daje izuzetan efekat.

Posljednjih godina se u Herceg Novom i okolini sve češće može vidjeti na otvorenim površinama u privatnim vrtovima i u saksijama oko objekata. Najbolje uspeva na mjestima zaklonjenim od sjevernog vjetrova (bure) na sunčanim pozicijama, mada im odgovara i polusjena.

Do sada su zabilježeni primjerci 1-1,5 m visine.

Phoenix reclinata Jacq. – Senegal Date Palm

Ova lijepa i neobična palma raste u velikoj grupi koja može predstavljati fokalnu tačku u prostoru.

Varira u obliku i formi a prirodno raste u grupi koja se sastoji od mnogobrojnih stabala koji mogu dostići visinu od 7- 15 m i prsni prečnik od 16 -25 cm, što ih čini jako savitljivim. Debbla su pokrivena braon vlaknima i nastoje da se saviju od centra grupe što im daje graciozan izgled. Na vrhu svakog pojedinačnog stabla je kruna tamnozelenih perastih listova čija dužina je od 2,5-4,5 m i 0,9 m široka. Lisna drška ima opasne, jako zašiljene bodlje pri osnovi.

Muški i ženski cvjetovi se javljaju na odvojenim biljkama. Cvjetovi su na razgranatim cvastima. Plod je sličan kao i kod ostalih Phoenix vrsta, mada nešto manji i ima manje mesnatog djela, a takođe nije mnogo ukusan iako je jestiv.

Bez orezivanja, stablo raste u gustoj masi stabala i listova. Atraktivniji primjerci se mogu dobiti uklanjanjem mnogih stabala i nižih listova.

Poznat je jedan primjerak ove palme u Herceg Novom u vrtu porodice Berberović za koju se priča da je bila palma sa jednim stablom, dok je nije slomio snijeg 1941. godine. Od tada iz korjena izbijaju mnogobrojni izdanci i danas su pojedinačni izdanci dostigli visinu od 7 m. Prsni prečnik pojedinačnog izdanka je 16-25 cm.

Zahtjeva redovno orezivanje, najmanje jedan put godišnje, jer ima izuzetno bujan rast, mladi izdanci se stalno pojavljuju. Prilikom orezivanja ostavljaju se nekoliko stabala koji svi polaze iz zajedničkog korjena. Debbla su tanka i visoka, pa se pod težinom krune polako savijaju

Phoenix reclinata
u vrtu porodice Berberović

Obzirom na bujan rast i prilagođenost uslovima sredine, može se preporučiti primjena ove palme na većim zelenim površinama, međutim, zbog oštrih bodlji, ne bi ih trebalo saditi oko škola i vrtića ili na nekim drugim mjestima gdje mogu ugroziti korisnike datog prostora.

ROD WASHINGTONIA

Washingtonia filifera H. Wendl. – vašingtonija, californija fan palm, desert fan palm, cotton palm, Washington palm

Veličanstvena i osobita, vašingtonija je jedna od najšire gajenih palmi u suptropskim klimatima. Najviše palme koje rastu na primorju. Brzo rastu i dostižu visine do 30m sa krunom širine do 4,6 m. Masivno, sivo deblo je oblo i okruženo ostacima starih osušenih listova. I može dostići preko 0,9 m u prečniku.

List je lepezast, na dršci koja je dugačka 1-1,5 m i pri dnu obavija deblo. Duž lisne drške nalaze se savijene bodlje, kod mlađih primjeraka tih bodlji nema. Pojedinačni listići su padajući i slobodno se njišu na vjetru. Vlak-

*Grupacija Washingtonia filifera duž ulice Sava Ilića, Igalo
(kod hotela „Igalo“)*

na, slična pamuku, na i između pojedinačnih listića zadržavaju se čak i kad biljka dostigne punu zrelost. Cvjetovi su u brojnim, razgranatim cvastima koje se pojavljuju između listova i često su lučno savijene prema dolje. Dvopolni cvjetovi su bijeli ili žuti i stvaraju okruglu, crno-crvenu koštunicu do 13 cm u prečniku. Plod vašingtonije sadrži jednu sjemenku do 0,6 cm u prečniku.

U Herceg Novom ova palma je jako rasprostranjena bilo da je sađena bilo da je samonikla. Najvisočiji primjerak je u parku bivšeg hotela „Boka“ koji je dostigao visinu od 22 m. Jedan od naslikanijih pogleda u Herceg Novim je slika grupacije ovih palmi na površini pored tvrđave Forte Mare.

Orezivanje ovih palmi zavisi od efekta koji se želi dobiti na nekoj površini kao i estetskog ukusa ljudi koji su zaduženi za održavanje. Dugo godina u Herceg Novom se smatralo da je ostavljanje „brade“ suvih listova na palmama ove vrste, estetski mnogo ljepše nego kada se listovi uklanjaju. Međutim, to je dovelo do problema druge vrste: nakon dostizanja određene visine (što zavisi od mikrolokacije i izloženosti vjetru), ove palme počinju same da

odbacuju suve listove. Tako se, nakon jakih vjetrova, ispod palmi može naći mnoštvo starih, suvih i odbačenih listova. Ako su ove palme posađene pored ulica ili na nekom drugom javnom mjestu, mogu da izazovu probleme u saobraćaju, kao i potencijalno ozljeđivanja prolaznika.

***Washingtonia robusta* H. Wendl.** – vašingtonija robusna, mexican fan palm

Dostižući i do 30 m visine, ove palme predstavljaju upečatljiv prizor kad su posađene na jednakim razmacima duž bulevara ili su priljubljene jedna uz drugu uz neku visoku zgradu. Sivo deblo je okruženo blisko postavljenim ožiljcima od listova iako obično bar dio debla ostaje pokriven suvim listovima. Deblo 25-30 cm u prečniku, je ispupčeno u djelu bliže zemlji i postaje tanje kako se približava krošnji koja se sastoji od velikih lepezastih listova čiji vrhovi pojedinačnih listića vise i graciozno leluju na vjetru. Listovi su bogate zelene boje i mogu narasti do 1,5 m dužine i 1,2 m širine. Nalaze se na lisnim drškama od 1m dužine sa nazubljenim ivicama.

Osušeni listovi ostaju priljubljeni uz deblo formirajući „suknju“ („hula skirt“), efekat po kom su ove palme poznate. Nažalost ovi suvi listovi duž de-

Washingtonia robusta
(hotel „Sun resort“,
nekadašnji hotel „Topla“)

bla su jako zapaljivi i predstavljaju sklonište za pacove i druge nepoželjne životinje. Mnoge lokalne vlasti u Kaliforniji zahtjevaju da se suvi listovi redovno uklanjaju što može biti vrlo zahtjevan zadatak pogotovo kad se ti listovi nalaze na visini od 25 m. Deblo nakon otpadanja lisne osnove je glatko i sivo.

U Herceg Novom postoji nekoliko primjeraka ove palme, a najinteresantnija od njih je palma na terasi hotela „Sun resort“ (nekadašnji hotel „Centar“) na Toploj. Na deblu se vidi urezano slovo A za koje je vezana lokalna legenda: tvrdi se da ga je urezao kralj Aleksandar prije svog puta u Marsej (naime, kralj Aleksandar je upravo iz Herceg Novog otputovao u Marsej). Palma je dostigla visinu od oko 10 m, a prsni prečnik je 90 cm. U vrtu porodice Sekulović postoji jedan primjerak ove palme čija visina je oko 13m a obim 315 cm, prsni prečnik 100 cm.

ROD TRACHYCARPUS

Trachycarpus excelsa Wendl (syn Chamaerops excelsa Thumbg.) – visoka ili vitka žumara, windmill palm, chusan palm

Ova palma je jedna od najotpornijih na niske temperature. Dostiže visinu do 12 m, ima dosta vitko deblo 20-25 cm prečnika i tipično je da je ne-

Trachycarpus excelsa
ispred hotela „Igalo“

što uži pri dnu nego pri vrhu. Deblo je pokriveno rastresitom rogozinom od grubih sivih ili braon vlakana. Kod starijih individua vlakna postepeno nestaju i ostale glatka površina.

Listovi su svjetlo do tamno zeleni lepezasti, nešto svjetliji sa donje strane. Drže se na tankoj, 0,9 m dugačkoj, spljoštenoj dršci koja je blago nazubljena duž ivica. Listovi su okrugli, oko 0,9 m u prečniku i usječeni do polovine. Ravni su sa lisnim segmentima koji su čvrsti, ali povremeno se vide primjerci sa visećim vrhovima. Lišće je raspoređeno u simetričnu krošnju koja je do 3 m široka. Primjerci koji se gaje na sunčanim pozicijama i u lošim uslovima mogu imati manju, mnogo zbijeniju krošnju.

Muški i ženski cvjetovi se javljaju na odvojenim primjercima. Cvjetovi su gusto zbijeni na 0,6-0,9 m dugačkim, razgranatim cvastima žute boje. Cvasti se javljaju u proljeće između listova. Na ženskim cvjetovima se javljaju okrugle plave koštunice 1,3 cm u prečniku.

U Herceg Novom se ova palma veoma često upotrebljava u ozelenjavanju svih kategorija zelenih površina. Tako da danas možemo naći primjerce koji su dostigli značajne visine kao i one tek posađene na teritoriji cijele opštine.

ROD CHAMAEROPS

Chamaerops humilis L. – niska žumara, žbunasta palma, mediterranean fan palm

Jedina palma autohtona u Evropi koja je postala popularna najviše zahvaljujući svojoj otpornosti prema niskim temperaturama i atraktivnom izgledu.

Formira grupu koja može narasti do 4,5 m visine. Lepezasti listovi narastu do 50-60 cm dužine i 60 cm širine. Duboko su podijeljeni u mnogobrojne segmente koji se opet račvaju pri vrhu. Lisna drška je dugačka 90-120 cm i duž ivica se nalaze jako oštre bodlje. Ova palma pokazuje varijacije u boji (od plavo zelene do sivo zelene i žuto zelene boje lista) i obliku. Neke biljke formiraju izdanke mnogo češće nego druge i postaju jako zgusnuti žbunovi. Ponekad primjerci mogu biti jako niski do 1,5 m i 1,2 m široki. Danas je moderno ukloniti sve osim nekoliko izdanaka i orezivati lišće tako da formiraju grupu „mini“ palmi sa čistim stablom. Mali, intenzivno žuti cvjetovi se javljaju sakriveni ispod lišća, veoma blizu stablu, pojavljuju se u proljeće. Plod je jestiva koštunica, tamno žuta do braon, 1 cm u prešniku.

Sa listovima orezanim tako da se vidi deblo, ove palme predstavljaju izuzetan prizor, naročito ako su posađene kao fokalna tačka prilikom ozele-

Chamaerops humilis
(*Vojna bolnica Meljine*)

njavanja. Neorezane stvaraju atraktivne, guste žbunove koji mogu da ukrase djelove koji se teško ozelenjavaju.

Takođe široko korištena vrsta u Herceg Novom, naročito zbog svog rasta. U parku bivšeg hotela „Boka“ ali i duž ulica i stepeništa, nalaze se primjerci čiji su pojedinačni izdanci izrasli i do 5 m, naročito oni koji rastu u hladovini. Sađena je uz morsku obalu, te može se vidjeti na pristaništu u Igalu kod restorana „Obala“.

ROD BRAHEA

***Brahea armata* (syn *Brahea roezlii* Lindl) – braheja, mexican blue palm**

Rod je dobio ime po danskom astronomu Tiho Braheu (Tycho Brahe, 1546-1601), a ime vrste na latinskom znači naoružana

Karakteristična, jedinstvena i atraktivna, ova palma ima krunu čvrstih, lepezastih listova koji su radijalno raspoređeni na vrhu stabla. Smatra se da ima najplavlje listove od svih palmi. Listovi takođe mogu biti pastelno plavi-

Brachea armata u parku bivšeg hotela „Boka“

často bijeli ili akvamarin boje. Može izrasti do 15m visine i do 5 m širine krošnje. Deblo je šire u bazi i dostiže do 0,5 m prečnika. Obično ima stalne ožiljke od listova koji su otpali ili su uklonjeni. Ova palma može imati do 30 lepezastih listova. Ako se stari listovi ne uklanjaju oni formiraju neprekidnu braon „suknju“ od vrha debla skroz do zemlje. Lisna drška je nazubljena duž ivica sa zakrivljenim zupcima od kojih se mnogi granaju u dvije tačke. Cvast se grana u više ogranaka, može dostići dužinu od 1m koja izbija između listova i pada iz krune. Pojedinačne cvasti se sastoje od mnogih malih bjeličastih, biseksualnih cvjetova i smatraju se među najljepšim cvjetovima u porodici palmi. Plod je sjajna, okrugla, braon crna bobica, oko 2 cm u prečniku i sadrži samo jednu sjemenku.

U parku bivšeg hotela „Boka“ nalaze se dva lijepo razvijena primjerka ove palme, koji su vjerovatno mlađi od ostalih palmi u parku. Njihova visina je 5 m i 7 m, prsni prečnik 45 cm. Izuzetno je atraktivna u doba cvjetanja kad se između listova pojave dugačke, razgranate cvasti koje padaju prema tlu.

Još na par lokacija u Herceg Novom se nalazi zasađena ova palma, ali uglavnom u privatnim vrtovima.

ROD SABAL

Sabal palmetto (Walt.) Lodd. – sabal palma, palmetto, cabbage palm

Svrstava se u red najljepših palmi. To je široka, robusna palma sa jednim nerazgranatim deblom koje naraste do 15,2 m visine ali nekad može dostići i do 21 m (Floridata.com) Krošnja je relativno mala 3,7-5,5 m širine u prečniku. Kao i kod drugih palmi kruna je šira kad raste u hladovini i mnogo kompaktnija kad se uzgaja na sunčanom mjestu.

Široki listovi imaju tupe krajeve, boja je srednje zelena, ponekad žuto zelena, a zavisi od individue i mikrolokacije. Pojedinačni listovi mogu dostići 3,7 m dužine uključujući lisnu dršku koja nema bodlji i dugačka je 1.5-1,8 m. Listovi su široki 1,8 m sa padajućim lisnim segmentima koji su do 0.9 m dugački i 5.1-7.6 cm široki. Ovi segmenti su podjeljeni do polovine širine lista i tipično otpadaju tamna vlakna na krajevima. Oblik listova ove palme je između perastih i lepezastih.

Listovi se pojavljuju direktno iz stabla koje je često pokriveno osnovama starih listova unakrsno raspoređenim. Zadržavanje listova je različito, u zavisnosti od individue, listovi mogu ostati na deblu veoma dugo čak i kod jako starih palmi, dok mlade palme mogu odbaciti svoje listove veoma rano ostavljajući grubo, vlaknasto braon deblo. Ponekad, deblo će u toku života postati sivo i površina će biti glatka.

Organski otpad se često sakuplja u bazama listova. Nije neobično vidjeti ovu palmu pretvorenu u viseći vrt sa papratima i drugim vrstama, npr orchidejama, mahovinama...

Sabal palmetto u vrtu porodice Sekulović

Sredinom ljeta pojavljuju se dugačke razgranate cvasti koje nose krem bijele cvjetove. U jesen se pojavljuju crni sferični plodovi do 2 cm u prečniku.

Odumrli listovi mogu ostati na stablu, viseći iz krune formirajući „suknju“. U urbanim uslovima preporučuje se uklanjanje svih suvih listova jer oni predstavljaju zaklon za miševе, i druga nepoželjna stvorenja.

U Herceg Novom je do sada zabilježen samo jedan primjerak ove palme u vrtu porodice Sekulović, gdje je dostigla visinu od 5 m, prsni prečnik 21 cm (obim debla 67 cm), dok je pri zemlji deblo šire i njegov prečnik 47 cm (obim je 150 cm).

ROD LIVISTONA

Liviston chinensis (R. Br.) Mart. – latanija, chinese fan palm, chinese fountain palm

Smatra se da su mladi primjerci ove palme jednako atraktivni kao i odrasli primjerci. Svijetlo zeleni široki lepezasti listovi su duboko podijeljeni na oko 75 segmenata koji vise nadolje i daju graciozan izgled nalik na fontanu. Listovi mogu da narastu do 1,5 m u prečniku i formiraju gustu krošnju na de-

Livistona chinensis
u vrtu porodice Sekulović

blu braon boje koje u starosti izbledi i postaje siva. Deblo dostiže prečnik od 46 cm i širi je prema bazi. Palma može narasti do 15 m u svom prirodnom okruženju ali najčešće naraste do 7 m. Cvjetovi su na dugačkoj cvasti do 1,8 m, sakriveni unutar krošnje. Plod je ovalna do okrugla koštunica tamnoplava do plavosiva kad sazre.

U Herceg Novom se nalazi jedan primjerak ove palme u vrtu porodice Sekulović. Dostigla je visinu 6-7 m a prsni prečnik 38 cm.

ROD ARCHONTOPHOENIX

Archontophoenix cunninghamiana H.Wendl. – kraljevska palma, king palm, bangalow palm

Kraljevska palma može dostići visinu do 10 m i do 20 cm prsni prečnik. Deblo je vitko, sivo, blago prošireno u bazi, sa prstenastim ožiljcima od starih listova, koji su perasti, 2,5-3 m dužine. Pojedinačni listići su padajući, linearni, sa obje strane zeleni. Donja strana lisnog nerva je nekada pokrivena sa braon ljuspama. Osovina krune je do 1m visine, nekad malo šira pri osnovi i varira u boji od zelene do svjetlo crvenkasto braon. Cvasti su dugačke do

Archontophoenix
u vrtu porodice Popović

1 m, spiralno raspoređene, sa mnogim padajućim granama. Muški i ženski cvjetovi su rozi do boje lavande i formiraju se na istoj cvasti. Cvjetanje od sredine proljeća do sredine ljeta a stare i nove cvasti mogu ostati na stablu duže vrijeme. Plodovi ovalni, ružičasti do crveni, 1,5c m dugački i imaju ostatke stigme na vrhu. Mora se voditi računa da se otpalo sjeme sakuplja, jer je sjeme klijavo i može veoma lako stvoriti na stotine mladih biljaka

Jedan primjerak ove palme je registrovan na teritoriji grada u vrtu porodice Popović na Savini. Palma je zasađena 2000.-te godine, dostigla je visinu od 3 m i prsni prečnik od 13 cm. Do sada nije cvjetala niti dala plod. Zasađena je neposredno uz objekat. Tačnu determinaciju ove vrste treba prepustiti stručnjacima iz oblasti sistematike palmi.

ROD BUTIA

Butia capitata (Mart.) Becc. (syn. *Cocos plumosa*, *Cocos odorata*) –
bucija, *pindo palm*, *jelly palm*

Lijepa palma sa dugačkim listovima koji su lučno savijeni unazad prema zemljištu sa vrha debelog i čvrstog debla. Može dostići visinu do 6 m,

Butia capitata
u parku bivšeg hotela „Boka“

ali normalno dostigne visinu 4,6 m sa prečnikom 0,3-0,5 m. Uobičajeno je da stari listovi ostaju na stablu do 1 godine, iako nisu neuobičajeni primjerci sa čistim deblom. Listovi su od svjetlozelene do plavičastosive i dugi su do 1,5-3 m i imaju bodlje duž obje ivice. Plod je svjetlo oranž (pindo dates) bobica. Vrlo često se primjerci ove vrste razlikuju međusobno. Primjerci uzgojeni na suvim i neplodnim zemljištima su manji sa manjim listovima. Svjetlost takođe utiče na izgled biljke. Primjerci koji su rasli na sunčanim pozicijama su mnogo kompaktniji.

Vrlo je vjerovatno da se još mnogi mladi primjerci nalaze u novoformiranim privatnim vrtovima, međutim do tih podataka je teško doći. Planirana izrada katastra zelenila bi trebala da obuhvati podatke o vrstama i brojnosti palmi na teritoriji Herceg Novog.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

U Herceg Novom raste nekoliko vrsta palmi od kojih su najraširenije *Phoenix canariensis*, *Washingtonia filifera*, *Trachycarpus excelsa* i *Chamaerops humilis*. Ostale vrste su samo pojedinačni primjerci koji su se jako dobro prilagodili uslovima sredine. Vjerovatno da na teritoriji Opštine postoje i neke druge vrste u privatnim vrtovima, međutim do takvih podataka je veoma teško doći.

Tačan broj primjeraka palmi na teritoriji opštine se ne zna, ali je njihovo učešće na zelenim površinama znatno jer ne samo da su se palme sadile već su se i same spontano razmnožavale, te se nalaze i tamo gdje ne bi trebale biti. Sadile su se na zelenim površinama svih kategorija a naročito pored morske obale i oko hotela. Svaki privatni vrt ima zasađenu bar jednu palmu.

Veoma često palme mogu praviti probleme potpornim zidovima i raznim nadzemnim i podzemnim instalacijama zbog svog izuzetno razvijenog i snažnog korjenovog sistema.

Za korištenje u ozelenjavanju površina raznih kategorija, osim ove četiri vrste koje su se najčešće koristile u ozelenjavanju, mogu se preporučiti vrste *Butia capitata* zbog svoje otpornosti na niske temperature i sušu, zatim *Sabal palmetto* za sadnju pored morske obale zbog otpornosti na posolicu; kao i vrsta *Livistona chinensis* zbog otpornosti na niske temperature.

U slučaju vrste koja se spominje u literaturi *Cocos australis*, potrebna je pomoć stručnjaka iz oblasti sistematike palmi radi tačne determinacije vrste.

Prilikom izrade projekata ozelenjavanja potrebno je voditi računa o veličini odraslih stabala palmi, jer su se dešavale velike greške prilikom sadnje palmi iz roda *Phoenix* čije dimenzije ne dozvoljavaju njihovu upotrebu u ma-

lim prostorima. Zatim palme ne treba koristiti u ozelenjavanju školskih dvorišta i vrtića zbog bodlji koje mogu da izazovu različite zdravstvene probleme. Takođe treba voditi računa da se palme sade na dovoljnoj udaljenosti od podzemnih instalacija, potpornih zidova i raznih objekata zbog svog jakog korjenovog sistema.

ZAKLJUČAK

Danas u Herceg Novom raste 14 vrsta palmi iz 9 rodova. Najčešće vrste su *Phoenix canariensis*, *Washingtonis filifera*, *Trachycarpus excelsa* i *Chamaerops humilis*.

Palme su se u Herceg Novom koristile za ozelenjavanje zelenih površina svih kategorija, tako da danas ne možemo zamisliti sliku grada bez njih.

Palme su postale jedan od simbola grada.

LITERATURA:

- D. Popović, A. Sterniša: *Flora i vegetacija hercegnovskog područja*, SO Herceg Novi, Turistički savez Boke Kotorske, Herceg Novi, 1971.
- E. Vukičević: *Dekorativna dendrologija*, Univerzitet u Beogradu, II dopunjeno izdanje, Beograd, 1982.
- T. Bunuševac, E. Vukičević, O. Mijanović, A. Sterniša, F. Đakonović: *Dekorativne biljke bokokotorskog zaliva i njihov značaj u turizmu*, „Boka“ 10/II – Prirodna bogatstva Boke Kotorske i turizam, radovi sa simpozijuma, 125-148, 1979.
- T. Grgurević: *(Puto)pisci o Boki*, SIZ za turizam – Kotor, Kotor, 1989.
- A. Sterniša: *Egzotično bilje kao kulturno-istorijska vrijednost*, I dio, Naš list br. 46, str 8, jun 1982,
- A. Sterniša: *Egzotično bilje kao kulturno-istorijska vrijednost*, II dio, Naš list br. 47-48, str 8, jul-avgust 1982,
- V. Beloica: *Palma kao feniks*, „Boka“, List Socijalističkog saveza radnog naroda Boke Kotorske, br. 409, str 8, 15.II 1989., Kotor

Korisni linkovi:

[http:// davesgarden.com](http://davesgarden.com)

<http://www.floridata.com>

[http:// en.wikipedia.org/wiki/palm_tree](http://en.wikipedia.org/wiki/palm_tree)

<http://www.junglemusic.net/articles>

<http://www.desert-tropicals.com/Plants/Arecaceae>

<http://itp.lucidcentral.org/id/palms/palms-id>

<http://ezinearticles.com/?King-Palm-Tree---Archontophoenix-Cunninghamiana>

Milica Berberović

PALMS IN THE HERCEG NOVI AREA

Summary

The present cultural landscape of Herceg Novi cannot be imagined without the presence of palms. They give a distinguishable characteristic to the vista of the town.

Palm family (Arecaceae) grow in tropical and subtropical regions, and comprises 2600 species. In Herceg Novi grow 14 varieties of 9 genera, the most frequent ones are *Phoenix canariensis*, *Washingtonia filifera*, *Trachycarpus excelsa* and *Chamaerops humilis*. Palms were planted in Herceg Novi mainly because of their decorative characteristics, and were used to make all categories of surfaces green: around hotels, hospitals, along streets, in squares, in private gardens.